

Intimnost, cenzura in spol (predgovor)

Katja Mihurko Poniž, Carmen Beatrice Duțu

Tematska številka *Primerjalne književnosti* z naslovom »Intimnost, cenzura in spol« izhaja iz mednarodne delavnice »Cenzuriranje intimnosti v ženskem pisanju in branju v dolgem 19. stoletju«, ki je potekala 23. in 24. avgusta 2022 v Ljubljani. Delavnica je raziskovala načine, kako so se ženske, ki so pisale o intimnih temah, soočale s cenzuro verskih oblasti, državne uprave in samooklicanih cenzorjev (literarnih mentorjev, prijateljev in skrbnikov, ki so poskušali – včasih z dajanjem nasvetov, pogosto pa z bolj agresivnimi posegi v besedila – oblikovati poetiko pisateljic). Ker meniva, da je perspektivo in kontekst pojavov cenzure glede na intimne teme smiselno razširiti tudi na avtorje in njihova dela, je številka obogatena še z dvema temama, ki nista bili del delavnice, raziskujeta pa Shakespearjevo in Cankarjevo literaturo. S tem želiva opozoriti, da so tudi avtorji podvrženi cenzuri intimnosti – zlasti kadar prestopijo meje sprejetih in uveljavljenih konceptov intimnosti.

Avtorice in avtorja v tej tematski številki raziskujejo, kako je cenzura povezana z intimnostjo, če jo obravnavamo v transnacionalnem/transkulturalnem kontekstu, in kako se načini cenzuriranja intimnosti spreminjajo, ko potujejo iz enega prostora v drugega, iz literarnih središč na literarno obrobje. Prav tako analizirajo, kako je koncept cenzure povezan s spolom v ustvarjalnih procesih: ali je deloval kot ovira ali pa je bil produktivna sila, spodbuda za ustvarjalnost, ki je posledično pomagala porajati nove literarne žanre, teme in druga literarna sredstva. Poleg tega članki razkrivajo, kako so se pisateljice in pisatelji odzvali na družbena in literarna cenzurna pričakovanja pri izražanju svojega spola v povezavi z intimnostjo. Raziskujejo tudi, kakšna je vloga družine, prijateljev, mentorjev, založnikov, urednikov in kritikov v procesu cenzuriranja intimnosti. Nekateri članki se osredinjajo tudi na načine povezovanja cenzure s kanonizacijskimi procesi.

Katja Mihurko Poniž in Carmen Beatrice Duțu v preglednem članku »Cenzura – vozlišče, ki povezuje intimnost in žensko literarno avtorstvo?« ponudita kratek zgodovinski pregled zapletenosti razmerja med cenzuro, spolom in intimnostjo. Avtorici nadalje trdita, da bi pri obravnavi ženskega pisanja cenzuro lahko obravnavali kot »vozlišče, ki povezuje intimnost in žensko literarno avtorstvo«, kar je parafraza mnenja Sue Curry Jansen o cenzuri kot »vozlišču, ki povezuje znanje in moč«.

V članku »Strategija zavezniškega branja: razkrivanje cenzuriranih tem intimnosti v švedski drami *Räddad* Alfhild Agrell« Birgitta Lindh Estelle drzno predlaga etično branje z upoštevanjem specifičnega družbeno-zgodovinskega cenzurnega položaja švedske dramatičarke Alfhild Agrell, pri čemer je izpostavila cenzurirane teme intimnosti v drami *Räddad* (Rešena). Avtorica s pomočjo številnih besedilnih referenc uporabi strategijo zavezniškega branja, da bi razkrila zamolčane teme intimnosti v spolno specifični cenzurni situaciji osemdesetih let 19. stoletja na Švedskem.

Prav tako odločno bereta proti toku dosedanje interpretacije latvijske pisateljice Anne Rūmane-Ķeniņa (1877–1950) Zita Kārklā in Eva Eglāja-Kristsonsone v članku »*Njena zgodba je kot plevel*: cenzuriranje ranljivosti v ženskem pisanju«. Raziskovalki s tem pristopom širita feministično preučevanje pisateljic z raziskovanjem razmerja med ženskim pisanjem, intimnostjo, ranljivostjo in cenzuro ter ponovnim odkrivanjem in kanonizacijo ženskega pisanja skozi latvijsko literarno kulturo na začetku dvajsetega stoletja.

V članku »Postati pesnica na koncu 19. stoletja: moška cenzura poezije Vide Jeraj« Alenka Jensterle Doležal obravnava temo cenzure s performativnega vidika na primeru slovenske pisateljice Vide Jeraj (1875–1932). Članek je analiza spolno zaznamovanega cenzurnega diskurza, vidnega v korespondenci med njo in moškimi avtorji v njenem prvem pisateljskem obdobju, ki je močno vplivala na pesniške strategije mlade in obetavne pesnice.

Enak performativni pristop predlagajo Carmen Beatrice Duțu, Roxana Patraș in Antonio Patraș v članku »Kako postati 'princesa Bibesco': intimnost sodobne identitete med jazom in svetom«, v katerem predstavijo razloge in kontekste za izključitev romunsko-francoske pisateljice Marthe Bibescu (1886–1973) iz romunskega nacionalnega literarnega kanona. Članek predstavlja odmik od dosedanjega narativa o cenzuri v primeru Marthe Bibescu in jo predlaga kot kandidatko za transnacionalni literarni kanon, ki oblikuje specifično, moderno, intimno pisavo.

V skladu z novo teorijo cenzure problematiko samocenzure obravnava Cecilia Annell, ki v razpravi »Neizrekljiva želja? Strategije kršenja norm pri švedskih pisateljicah v osemdesetih letih 19. stoletja« raziskuje načine, ki so jih švedske avtorice devetnajstega stoletja iznašle za obvladovanje cenzure pri pisanju o intimnosti in spolnosti. Avtorica tako razkriva dejstvo, da je dihotomija krepostne in grešne ženske delovala kot močan samocenzurni dejavnik za avtorice skozi zgodovino pri njihovem pisanju o intimnosti, poželenju in spolnosti.

Natalia Panas v članku »Svoboda z dvojno cenzuro? Kulturni spomin in cenzura intimnosti v knjigi 'Moj život' Mage Magazinović« obravnava primer svobodomiselnne srbske pisateljice in feministke Mage Magazinović (1882–1968). V razpravi med drugim poudarja, da sta emancipacijsko perspektivo telesa v kulturnem spominu urejala dva cenzurna sistema: moralni/erotični v Kraljevini Jugoslaviji in ideološki/politični v socialistični Jugoslaviji.

Članek Elene Lindholm z naslovom »Cenzura zaprte Španije: primer Elene Fortún (1886–1952)« se ukvarja z vprašanjem, kako sta samocenzura in državna cenzura oblikovali literarno zapuščino španske avtorice knjig za otroke Elene Fortún. *Klozet* je predstavljen kot ključni koncept za razumevanje vpliva cenzure na delo lezbične pisateljice, ki je prispevala k različnim pripovedim o španski ženskosti.

Razprava Irene Selišnik »Samocenzura, družinske interpretacije in vpliv uradne pripovedi na avtobiografije žensk« primerjalno analizira avtobiografije treh slovenskih pisateljic in feministk: Elvire Dolinar, Minke Govekar in Marice Bartol. Avtorica raziskuje njihovo interpretacijo življenjske zgodbe skupaj s tematizacijo pripovedi in pripovednim slogom. Tako razkriva, kako so se avtorice samocenzurirale – včasih izrekle, včasih pa zamolčale pomembne življenjske odločitve.

Vprašanje homoerotike in cenzure obravnava Andrej Zavrl v članku »Koga nagovarjajo *Shakespearovi soneti* (v slovenščini)?«, ki obravnava prevajanje Shakespearovih sonetov. Avtor ugotavlja, da v primeru dveh novejših prevodov v slovenščino ne moremo govoriti o cenzuri v klasičnem smislu skrivanja ali brisanja nezaželenih vsebin. Nasprotno, v teh prevodih sonetov je med drugim mogoče zaslediti navidezno nasproten učinek, saj lirski subjekt nagovarja moškega v veliko več sonetih kot v izvorniku – to pa je nasprotno od tega, kar bi pričakovali v primeru cenzure. Pogojno bi morda lahko govorili o »cenzuri« spolne ali fluidne narave izvornih besedil.

Razmerje med moškim avtorstvom, intimnostjo in cenzuro raziskuje Marijan Dovič v razpravi »Goreča *Erotika* in Cankarjeva revolucija v slovenskem pesništvu«. Avtor obravnava recepcijo *Erotike* (1899) Ivana Cankarja, pri čemer se osredotoča na razloge za zloglasni nakup in sežig pesniške zbirke, ki ga je ukazal ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. Dovič ugotavlja, da ob koncu 19. stoletja v habsburški monarhiji knjige niso bile več podvržene državni cenzuri, vendar je bila *Erotika* kljub temu deležna posebne vrste neuradne cenzure, ki je avtorju po svoje celo koristila, saj ga je postavila v središče pozornosti – kot znanilca erotične revolucije v slovenski poeziji.

Uredniško delo za to tematsko številko je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije v okviru raziskovalnega projekta »Transformacije intimnosti v literarnem diskurzu slovenske 'moderne'« (J6-3134, Univerza v Novi Gorici) in raziskovalnega projekta »Slovenski pisatelji in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju« (J6-2583, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU).